

Ελευθερία και υπακοή εξ επόψεως Ορθοδόξου (Μητροπολίτης Αυστρίας, Αρσένιος)

/ [Πεμπουσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες](#)

Την Τετάρτη 14 Μαρτίου 2018 και ώρα 11.00 στο Β' Αμφιθέατρο της Θεολογικής Σχολής του Α.Π.Θ. στα πλαίσια του υποχρεωτικού μαθήματος του Δ' εξαμήνου του Καθηγητή Πατρολογίας κ. Χρήστου Αραμπατζή έδωσε διάλεξη ο Μητροπολίτης Αυστρίας και Έξαρχος Ουγγαρίας και Μεσευρώπης κ. Αρσένιος με θέμα «Η έννοια της ελευθερίας και τη υπακοής στην ορθόδοξη Εκκλησία και Θεολογία». Την ομιλία παρακολούθησαν προπτυχιακοί και μεταπτυχιακοί φοιτητές και φοιτήτριες, υποψήφιοι διδάκτορες και επιστημονικό προσωπικό της Σχολής. Ακολουθεί το κείμενο της ομιλίας:

Οι επιφανείς και αφανείς Αγωνιστές που μετείχαν στον απελευθερωτικό αγώνα του 1821, χρησιμοποιούσαν όλοι ανεξαιρέτως κατά την διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης κατά του οθωμανικού ζυγού το εθνικό σύνθημα, με την μορφή της πολεμικής ιαχής, «ελευθερία η θάνατος». Εξέφραζαν τοιουτοτρόπως τον

εσωτερικό τους πόθο για ελευθερία, προτιμώντας τον θάνατο από την τυραννία και την καταπίεση, επειδή ακριβώς αυτή η αβάσταχτη κατάσταση της τυραννίας, δηλαδή η ανελευθερία στην ουσία, ισοδυναμούσε με θάνατο. Έτσι, θα λέγαμε, διέκριναν δύο είδη θανάτου: τον «θάνατο» της σκλαβιάς, ο οποίος προέρχεται από την κατάσταση της τυραννίας και ταυτίζεται με την ανελευθερία και τον βιολογικό θάνατο. Πρέπει να τονίσουμε βεβαίως, ότι η ως άνω αντίληψη των Αγωνιστών του '21 στηριζόταν στην βαθειά από επόψεως πνευματικότητας χριστιανική διδασκαλία, που κάνει διάκριση μεταξύ των εννοιών του «βίου» και της «Ζωής». Η έννοια του βίου περιορίζεται στα της βιολογικής μας υπόστασης, η οποία αρχίζει να υφίσταται με την φυσική μας γέννηση και επέρχεται με τον βιολογικό μας θάνατο. Τουναντίον η Ζωή νοείται ως η ζωή διαμέσου της εν Χριστώ Ζωής, στην προοπτική της οποίας καλείται να ενεργήσει ο άνθρωπος υπερβαίνοντας τοιουτοτρόπως την βιολογική του ζωή. Εκφράζει δηλαδή την ελευθερία του ανθρώπου, η οποία, κατά τους Πατέρες, ταυτίζεται με την έννοια του αυτεξουσίου.

Αυτεξούσιον σημαίνει ετυμολογικά «εξουσιάζω τον εαυτό μου»: αποφασίζω για τα δικά μου πράγματα, αλλά αναλαμβάνω και την ευθύνη των πεπραγμένων μου. Για τους Πατέρες της Εκκλησίας των πρώτων χριστιανικών χρόνων, η ελευθερία, η οποία εκφράζεται διά του αυτεξουσίου, είναι η ελευθερία της Ζωής. Είναι η ελευθερία της Ζωής, το αυτεξούσιον, που, κατά τον Άγιο Μάξιμο τον Ομολογητή,

αποτελεί χαρακτηριστικό της θείας φύσεως [1] και, κατά συνέπειαν, αποτελεί και χαρακτηριστικό του «κατ' εικόνα». Αλλά και ο Άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός εξαίρει το θείο χαρακτηριστικό του αυτεξουσίου, το οποίο και ανάγει στο γνωστό «εμφύσημα» του Θεού κατά τη δημιουργία του ανθρώπου, για να συμπεράνει, ότι το αυτεξούσιον, η ελευθερία, που αντανακλάται στο «κατ' εικόνα» του ανθρώπου, έχει τις απαρχές του στη θεία φύση και αποτελεί δωρεά, παροχή του Θεού προς τον άνθρωπο [2] .

Κατά συνέπεια και η ελευθερία για τους Πατέρες αποτελεί θείο χαρακτηριστικό, που εμφανίζει το κατ' εικόνα του Θεού στον άνθρωπο. Σύμφωνα με τα ανωτέρω, η ορμή του ανθρώπου για ελευθερία κατανοείται από την Ορθόδοξη Εκκλησία ως εσωτερική, ως θεία ορμή, που αντανακλά στον άνθρωπο το θείο στοιχείο. Βεβαίως πρέπει και εδώ να διακρίνουμε μεταξύ της «βιολογικής ελευθερίας» και της «οντολογικής ελευθερίας», κατά τον ίδιο τρόπο, που παραπάνω παρουσιάσαμε τη διάκριση μεταξύ των εννοιών του «βίου» και της «Ζωής».

Η «βιολογική ελευθερία», την οποία θα είχαν κατά νούν οι Αγωνιστές του '21, εξέφραζε την ορμή για ελευθερία της άσκησης της πολιτικής τους βούλησης [3] . Βεβαίως στο πλαίσιο αυτής της ορμής για ελευθερία, θα μπορούσαμε να διακρίνουμε και πρόσωπα, τα οποία διεκδικούσαν την «βιολογική τους ελευθερία» ως συνέπεια του βιώματος της «οντολογικής τους ελευθερίας». Σε αυτήν την συνάφεια ο Γέρος του Μωριά τόνιζε, ότι η επανάσταση των Ελλήνων δεν ομοιάζει με εκείνη των Φράγκων, ούτε με παρόμοιες εξεγέρσεις, αφού σκόπευε στο να αναστηθεί η πατρίδα, που θα έχει κεφαλή της τον Χριστό και όχι κάποιους ανθρώπους [4]. Οραματιζόταν δηλαδή, ένα ελεύθερο κράτος με αρχηγό τον Κύριό μας, αφού είχε την πεποίθηση ότι στο πλαίσιο της ανθρώπινης εξουσίας, κανένας άνθρωπος δεν μπορεί να διασφαλίσει στον συνάνθρωπό του την πραγματική ελευθερία.

Για τον Αρχιστράτηγο της Επανάστασης του 1821, μπορούσε τελικώς μόνον ο Χριστός να διασφαλίσει πραγματικώς την ελευθερία, αφού μόνον Εκείνος ως Θεός κατέχει το αυτεξούσιον ως χαρακτηριστικό ιδίωμα της θείας φύσεως, το οποίο και προσφέρει ως χάρισμα στον άνθρωπο κατά την δημιουργία του. Μόνον Εκείνος μπορεί να την εγγυηθεί, αφού ο άνθρωπος από τη δημιουργία του ακόμη έλαβε την δύναμη της ελευθερίας. Για τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη, αλλά και για εκείνους που βίωναν αυτήν την ελευθερία και πίστευαν σε αυτήν, η ελευθερία είχε ουσιαστική έννοια επειδή ακριβώς επιδρά με τρόπο απελευθερωτικό για το εσώτερο είναι του ανθρώπου, αφού νοείται και βιώνεται ως δωρεά του Θεού.

1. Μαξίμου του Ομολογητού, *Disputatio cum Pyrrho*, PG 91,301C.

2. Ιωάννου Δαμασκηνού, Έκδοσις Ακριβής της Ορθοδόξου Πίστεως II, c.12 , PG 94,924B.

3. Εννοούμε την ελεύθερη, φυσική βούληση, που εκφράζεται στο πλαίσιο των ανθρωπίνων σχέσεων και εδώ εκφράζεται με την έννοια της πολιτικής βούλησης.

4. Θεόδωρος Κολοκοτρώνης: «Ο δικός μου ο ξεσηκωμός δε μοιάζει μήτε με των Φράγκων, μήτε με κανενού άλλου. Εμείς θ' αναστήσουμε μία πατρίδα που κεφάλι θα έχει το Χριστό. Κι όχι ανθρώπους». Θ. Κολοκοτρώνη, Διήγησις Συμβάντων της Ελληνικής φυλής, Αθήναι, Κεφ. Β΄, 44.

[page_end]

Η ελευθερία βεβαίως μπορεί να επιδρά και με τρόπο ασφυκτικό. Ο Γάλλος φιλόσοφος Sartre αναφέρει χαρακτηριστικά ότι ο άνθρωπος είναι καταδικασμένος να είναι ελεύθερος. Και συνεχίζει: «καταδικασμένος, γιατί είναι δημιουργημα, αλλά, ταυτοχρόνως και ελεύθερος, αφού φέρει την ευθύνη των πεπραγμένων του, παρότι δεν είναι υπαίτιος της ύπαρξής του [5]. Τοιουτοτρόπως ο Sartre καταγράφει έναν σημαντικό παράγοντα ο οποίος συνδέεται στενότερα με την έννοια της ελευθερίας, δηλαδή αυτόν της ευθύνης. Τόσο η πολιτική ελευθερία όσο και η πνευματική ελευθερία απαιτούν από τον άνθρωπο μια συνειδητή και υπεύθυνη χρήση της ελευθερίας [6].

Κατά συνέπειαν ο άνθρωπος θα πρέπει να απολογείται για τις πράξεις του, αφού φέρει προσωπικώς γι' αυτές την καθόλου ευθύνη στο πλαίσιο της ελευθερίας του. Αν απομονώσουμε την ελευθερία από την ευθύνη, θα οδηγηθούμε αναμφίβολα στην αυθαιρεσία. Ελευθερία δεν σημαίνει μόνον να πράττουμε αυτό που θέλουμε, όπως συμβαίνει στην περίπτωση της αυθαιρεσίας, αλλά να πράττουμε ο,τι είναι αναγκαίο και ο,τι οδηγεί στην Ζωή.

Έτσι η ελευθερία δεν διαχωρίζεται από τον νόμο, αφού ο τελευταίος οφείλει την ύπαρξη και την οντολογία του χάρη στο ήθος της ελευθερίας. Τι σημαίνει όμως αυτό; Όταν ο Απόστολος Παύλος διερωτάται στην προς Ρωμαίους επιστολή, αν καταργείται ο νόμος διά της πίστεως, απαντά αρνητικά, τονίζοντας ότι τοιουτοτρόπως αυτός, δηλαδή ο νόμος, ισχυροποιείται [7] , επειδή ακριβώς πηγάζει από το είναι της πίστεως. Κατά συνέπεια ο νόμος δεν μπορεί να είναι αυθαίρετος, αλλά έχει ως κρηπίδα το ήθος της πίστεως. Έτσι ο νόμος καθίσταται πραγματικώς νόμος, όταν εμπεριέχει το ήθος. Το ήθος, και άρα και ο λαγαρός νόμος, δεν μπορούν και δεν πρέπει να γίνονται αντικείμενα εκμετάλλευσης της εκκοσμίκευσης, όπου ήθος και νόμος μπορούν να καταστούν θύματα του ανθρώπινου εγωισμού. Ο ηγούμενος Μαξιμιλιανός Heim τονίζει σε σχετικό του άρθρο περί της εκκοσμίκευσης της Εκκλησίας, ότι σαφώς η τελευταία δεν πρέπει να γίνει κόσμος, αλλά χωρίς να δραπετεύσει από τον κόσμο, να καταστεί η μικρά ζύμη του, εμπλουτίζοντας την καθόλου ανθρωπότητα με το ήδυσμα του Αγίου Πνεύματος και την ταπεινή Του αγάπη, για να μην καταστραφεί και ισοπεδωθεί παντελώς αυτός ο κόσμος [8].

Ακριβώς με την ως άνω έννοια, δεν θα πρέπει να διαχωρίσουμε το ήθος του νόμου από το ήδυσμα του Αγίου Πνεύματος. Μόνον όταν το πραγματικό ήθος αντανακλάται στον νόμο, μπορεί ο νόμος να καταστεί πραγματικός νόμος για την

ζωή των ανθρώπων. Στη συνάφεια αυτή μπορεί να κατανοηθεί και η υπακοή έναντι του νόμου. Εδώ βεβαίως ο νόμος δεν θα πρέπει να εκλαμβάνεται με την στενή έννοια του κανόνα δικαίου, αφού, για την χριστιανική αντίληψη, ο νόμος έχει πρωτίστως οντολογικό χαρακτήρα. Έτσι η υπέρβαση του πνευματικού νόμου δεν οδηγεί εξ ορθοδόξου επόψεως σε μια παραβατική πράξη, αλλά έχει ως συνέπεια την απομάκρυνση του ανθρώπου από την οδό της θέωσης. Αυτό σημαίνει συγκεκριμένα, ότι διά της απομάκρυνσής του από την οδό του Κυρίου, ο άνθρωπος κυριεύεται όλο και περισσότερο από τον εγωισμό του μη μπορώντας πλέον να αναγνωρίσει το ήθος. Η απομάκρυνσή του όμως από την πηγή της ζωής, επιφέρει αναπόφευκτα τον θάνατο. Τι σημαίνει όμως τούτο αναφορικά με την σημασία του νόμου σε σχέση με την ελευθερία και την υπακοή στην ορθόδοξη θεολογία και παράδοση;

Το φυσικό δίκαιο, σε αντίθεση με τον νομικό θετικισμό, είναι χαραγμένο στις καθαρές καρδιές των ανθρώπων και ως εκ τούτου υπερσχύει των ρητά διατυπωμένων, θεσμοθετημένων, και, τελικώς, πάνω στην πολιτική ομοφωνία βασισμένων κανόνων δικαίου. Άλλωστε ο χριστιανισμός από τις απαρχές του είχε αποδεχθεί την ύπαρξη και ισχύ ενός τέτοιου δικαίου [9].

Και ο θεός Παύλος λέγει ότι οι Εθνικοί και οι ειδωλολάτρες, οι οποίοι δεν έχουν λάβει τον νόμο, αλλ' από έμφυτη ηθική παρόρμηση πράττουν όσα ορίζει ο νόμος, καθίστανται οι ίδιοι για τον εαυτό τους νόμος. Αποδεικνύουν κατ'αυτόν τον τρόπο ότι έχουν τον γραπτό νόμο μέσα στις καρδιές τους, αφού και η συνείδησή τους δίδει μαρτυρία και επιβεβαίωση των πράξεών τους [10]. Με τα ως άνω ο Απόστολος των εθνών θέλει να καταδείξει την οικουμενικότητα και την καθολική ισχύ του φυσικού δικαίου, που υπερσχύει του θετικού δικαίου. Κατά τον Μέγα Βασίλειο μάλιστα, ο άνθρωπος έλαβε το φυσικό δίκαιο κατά την δημιουργία του και καλείται να ακολουθήσει τους κανόνες του [11].

5. Βλ. Jean-Paul Sartre, *Der Existentialismus ist ein Humanismus*, εν: *Der Existentialismus ist ein Humanismus und andere philosophische Essays*, 1943-1948, Hamburg 1970, σελ. 155.

6. Είναι επίμονη η παραίνεση του Αποστόλου Παύλου με την οποία υπενθυμίζει στους πιστούς ότι αφού πλέον θεωρούνται νεκροί ως προς την αμαρτία, είναι στην κυριολεξία ελεύθεροι: „Μη ούν βασιλευέτω η αμαρτία εν τω θνητώ υμών σώματι εις το υπακούειν αυτή εν ταίς επιθυμίαις αυτού, μηδέ παριστάνετε τα μέλη υμών όπλα αδικίας τη αμαρτία, αλλά παραστήσατε εαυτούς τω Θεώ ως εκ νεκρών ζώντας και τα μέλη υμών όπλα δικαιοσύνης τω Θεώ“. Ρωμ 6, 12-13.

7. Ρωμ 3, 31.

8. Βλ. Maximilian Heim OCist., *Conversatio nostra in caelis est. Unsere Heimat ist im Himmel*, εν: Ambo. Jahrbuch der Hochschule Heiligenkreuz (2016), Europa eine Seele geben, 1. Jahrgang, σσ. 68-83. Για το σχετικό απόσπασμα βλ. σσ. 71-72.

9. Βλ. Georgios Mantzaridis, *Soziologie des Christentums*, Berlin 1981, σελ. 124.

10. Ρωμ 2, 14 κ.ε.

11. Βασιλείου του Μεγάλου, *Ομιλίες εις την Εξαήμερον IV, 4, 2*, PG 29, 81C.

[page_end]

Εξ επόψεως ορθοδόξου, το φυσικό δίκαιο δεν αποτελεί αυτόνομο μέγεθος, αλλά έχει τις απαρχές του στην χριστολογία. Ο Χριστός για την Ορθόδοξη Εκκλησία και Θεολογία είναι ο τύπος, το αρχέτυπο της δημιουργίας του ανθρώπου, ο νέος Αδάμ. Στο πρόσωπό Του εκπληρώνεται το από Θεού δοθέν φυσικό δίκαιο, το ήθος στην πιο ολοκληρωμένη και αγνή του μορφή. Είμεθα σε θέση μάλιστα να γνωρίζουμε με ποιο τρόπο ελευθερία και νόμος είναι η θέωση. Η αποδοχή του δικαίου από τον Κύριό μας [12] καταδεικνύει, ότι απόλυτη ελευθερία και δίκαιο πρέπει να συνδέονται μεταξύ τους, ώστε το δίκαιο να αποκτήσει την δική του υπόσταση. Εν Χριστώ λοιπόν, δίκαιο και ελευθερία γίνονται ένα και το αυτό, ταυτίζονται. Ως εκ τούτου κατανοούμε, ότι ο παλαιός Αδάμ δεν βίωσε το δίκαιο του Θεού με την έννοια της ελευθερίας της βούλησης, αλλά με αυτήν της αναγκαιότητας. Άρα, ο νόμος του Θεού δεν θέτει όρια στην ελευθερία του ανθρώπου, αλλά νοείται ως δίκαιο που εκφράζεται μέσα από την ανθρώπινη φύση. Είναι το ήθος, το οποίο είναι απαραίτητο για την επιβίωση της ανθρώπινης φύσης. Συνεπώς, η μη τήρηση του φυσικού δικαίου για την ορθόδοξη θεολογία και παράδοση, έχει καταστροφικές συνέπειες για τον άνθρωπο ως πρόσωπο, αφού διαχωρίζοντας το ανθρώπινο εγώ από το θείο εμείς, ο άνθρωπος από πρόσωπο υποβιβάζεται σε άτομο. Όταν λοιπόν για μας δεν προέχει η μεταξύ μας κοινωνία, αλλά το προσωπικό μας εγώ, τότε παύουμε να υπακούουμε στο φυσικό δίκαιο, με αποτέλεσμα το προσωπικό μας δίκαιο να κατανοείται ως δίκαιο, το οποίο δεν έχει τις απαρχές του πιά στη φύση του, αλλά πηγάζει από την εγωτική μας στάση. Ακριβώς στο σημείο αυτό κάνουμε λόγο για τον διαχωρισμό δικαίου και ήθους εξ επόψεως ορθοδόξου.

Το φυσικό δίκαιο λοιπόν εκφράζει ένα δίκαιο που είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένο με την έννοια του ήθους. Κατά συνέπεια κατανοείται ως η ελευθερία αυτή καθεαυτή. Είναι το δίκαιο που πηγάζει από το εσωτερικό του ανθρώπου και γίνεται κατανοητό ως έκφραση του Αγίου Πνεύματος.

Οι Άγιοι της Εκκλησίας μας αγίασαν, επειδή ακριβώς κατάφεραν να οικειοποιηθούν το φυσικό δίκαιο, να το κάνουν δικό τους: Μια πράξη ελεύθερης συγκατάβασης, συνειδητής επιδοκιμασίας του ήθους του δικαίου από πλευράς τους. Έτσι λοιπόν, δεν αποδέχονται το φυσικό δίκαιο με την έννοια κανόνων δικαίου και τον φόβο ότι η μη τήρησή τους επιφέρει και τις ανάλογες συνέπειες, αλλά το αντιλαμβάνονται και το βιώνουν ως ένα ηθικό και οντολογικό δεδομένο της ζωής τους. Έκαναν δηλαδή κατά κάποιο τρόπο το δίκαιο, χαρακτηριστικό στοιχείο της ζωής τους.

Ως εκ τούτου, οι Άγιοι αποτελούν για την ορθόδοξη εκκλησία εικόνα του ελεύθερου ανθρώπου. Αυτός είναι και ο λόγος, για τον οποίο οι Αγωνιστές του 1821, που αναφέραμε στην αρχή της εισήγησής μας, βίωναν εσωτερικώς την έννοια της ελευθερίας, παρότι ταυτοχρόνως ζούσαν υπό την τυραννία του οθωμανικού ζυγού. Βίωναν την ελευθερία τους, διότι γνώριζαν πως αυτή αποτελεί έκφραση της φύσεώς τους και ως εκ τούτου του φυσικού δικαίου. Ο Άγιος Γρηγόριος Νύσσης είχε επισημάνει ήδη από τον 4ο αιώνα την έννοια της

ελευθερίας μέσα από το φυσικό δίκαιο: Αναρωτιέται σχετικώς, αν μπορούμε να καταδικάσουμε τον άνθρωπο στη σκλαβιά, όταν γνωρίζουμε πως από τη φύση του είναι ελεύθερος και αυτόνομος. Μπορούμε να γίνουμε νομοθέτες που στρέφονται κατά του Θεού ανατρέποντας έτσι τον δικό Του εκ φύσεως νόμο; [13]

Για τον Άγιο Γρηγόριο λοιπόν, η ελευθερία δεν αποτελεί ένα απλό πνευματικό μέγεθος που έχει ως σκοπό να πείσει τους σκλαβωμένους περί της πνευματικής τους ελευθερίας παρηγορώντας τους σχετικώς για την σωματική τους αιχμαλωσία. Τούτο θα αποτελούσε μια απλοποιημένη και κοντόφθαλμη αντίληψη του πράγματος. Αυτή η πνευματική ελευθερία, σημειώνει ο Άγιος Γρηγόριος, θα έπρεπε απαραιτήτως και να εξωτερικεύεται, αφού η τελευταία αποτελεί έκφραση του φυσικού δικαίου στον άνθρωπο. Αν ο Θεός, λοιπόν, δεν καταδικάζει τον ελεύθερο άνθρωπο στη σκλαβιά, ποιος, αναρωτιέται ο εκκλησιαστικός πατήρ, θα μπορούσε να ενεργήσει έτσι, τοποθετώντας εαυτόν πάνω από τον Θεό; Και πως μπορούμε να μετατρέπουμε σε ιδιοκτησία τον άνθρωπο, ο οποίος είναι κυρίαρχος της γης και των πραγμάτων της, τη στιγμή μάλιστα που προβλέπεται να καταβάλλεται αποζημίωση από τον δουλοκτήτη και για την περιουσία του δούλου που απέκτησε; Πως μπορούμε να εκτιμήσουμε την αξία των καθόλου πραγμάτων της γης; Και αν η αξία τους είναι ανεκτίμητη, ποια είναι η αξία του ανθρώπου, ο οποίος είναι υπεράνω πάντων; Κι αν ακόμη απαριθμήσουμε τα καθόλου πράγματα της γης, δεν θα εντοπίσουμε κάποιο, που να έχει αντίστοιχη αξία με αυτήν ενός ανθρώπου [14].

12. Πρβ. Ματθ 5,17: „Μη νομίσητε ότι ήλθον καταλύσαι τον νόμον η τους προφήτας· ουκ ήλθον καταλύσαι, αλλά πληρώσαι“.

13. Γρηγορίου Νύσσης, Εις τον Εκκλησιαστήν 4, PG 44, 664D.

14. Ενθ' ανωτέρω 4, PG 44, 665D.

[page_end]

Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι, πολύ νωρίτερα από την εποχή του Διαφωτισμού, η ελευθερία του ανθρώπου και το απαραβίαστο της ανθρώπινης αξιοπρέπειας αποτελούν κύρια χαρακτηριστικά της έννοιας της ανθρώπινης ελευθερίας, καθώς συνιστούν βαθιά γνωρίσματα της χριστιανικής διδασκαλίας. Ο άνθρωπος από τη δημιουργία του έλαβε ως δωρεά το στοιχείο της ελευθερίας και με την ελεύθερη βούληση είναι σε θέση να παίρνει τις οποιεσδήποτε αποφάσεις. Αυτή η ελευθερία μάλιστα μπορεί να φτάσει σε τέτοιο σημείο, ώστε να οδηγήσει το δημιούργημα να ξεπεράσει τα όρια και να στραφεί και εναντίον του Δημιουργού του. Ο άνθρωπος

δύναται στο πλαίσιο της ελευθερίας του να αρνηθεί τον Θεό και να αναζητήσει την σωτηρία στον εαυτό του.

Ωστόσο, η εμπειρία της Εκκλησίας έχει καταδείξει ότι, όταν ο άνθρωπος αποστρέφεται τον Θεό, δεν κινείται προς την κατεύθυνση της σωτηρίας του, αλλά αντιθέτως, περιπλανιέται σε οδούς που δεν οδηγούν σε αυτήν. Στην προσπάθειά του μάλιστα να σωθεί αφ' εαυτού, περιπίπτει στο δικό του σκότος και έχει απολέσει την δυνατότητα να συνυπάρχει ως πρόσωπο σε κοινωνία με τον Θεό και την καθόλου ανθρωπότητα. Εδώ οι Πατέρες κάνουν λόγο για αμαύρωση και αλλοίωση του «κατ' εικόνα» που έλαβε ο άνθρωπος από την δημιουργία του. Σε αυτήν την συνάφεια θα αναλύσουμε στην συνέχεια την έννοια της ευθύνης, στην οποία αναφερθήκαμε στην αρχή της εισήγησής μας.

Η ελευθερία της βούλησης του ανθρώπου είναι αναποσπαστως συνδεδεμένη με την έννοια της ευθύνης, δηλαδή να αποφασίζει κάποιος, να αναλαμβάνει και τις συνέπειες των πράξεών του και να πορεύεται με αυτές, ακόμη και στον θάνατο. Θα μπορούσαμε να δεχθούμε την θέση ότι όσο ο άνθρωπος απομακρύνεται από τον Θεό, τόσο πλησιάζει στο σημείο, όπου πιά δεν υπάρχει Θεός. Αν και με τον Σταυρό του Χριστού έχει αποδειχθεί πλέον, ότι ο Θεός διά του Ιησού Χριστού είναι παρών ακόμη και στα άδυτα του Άδη και αναμένει μόνον μια θετική μας απάντηση, για να αποκατασταθεί η κοινωνία μεταξύ ημών και Εκείνου. Χαρακτηριστικό είναι το

καινοδιαθηκικό χωρίο, όπου ο Χριστός συσταυρώνεται με δύο ληστές, εκ των οποίων ο εκ δεξιών, αναγνωρίζοντας έστω και την ύστατη στιγμή της ζωής του την ανθρώπινη ματαιότητα, έδειξε μεταμέλεια λέγοντας το περιβόητο μνήσθητί μου, Κύριε. Αυτή η στάση της μετανοίας που επιδεικνύει ο εκ δεξιών ληστής αποτελεί την θετική απάντηση που αναμένει ο Θεός από τον άνθρωπο, η οποία του ανοίγει τελικώς την πύλη του Παραδείσου [15]. Ο εξ αριστερών συσταυρωθείς ληστής, τουναντίον, απέδειξε ότι μπορούμε να απορρίπτουμε τον Θεό ακόμη και την ώρα του θανάτου, αφού αρνήθηκε τελικώς την κοινωνία με το πρόσωπο του Χριστού. Μπορούμε να συμπεράνουμε ακόμη, ότι ο εκ δεξιών ληστής σώθηκε, επειδή άνοιξε την καρδιά του και πίστεψε στον Χριστό, ενώ ο εξ ευωνύμων, εξαιτίας της σκληροκαρδίας του δεν μπόρεσε να αναγνωρίσει τον Χριστό και να σωθεί. Και οι δύο ληστές ήσαν ελεύθεροι να επιλέξουν μεταξύ της κοινωνίας τους με τον Θεό και τον καθόλου κόσμο της δραματικά κλεισμένης καρδιάς τους. Κατά συνέπεια, ο άνθρωπος μπορεί να επιλέξει ελεύθερα μεταξύ των δύο ως άνω οδών. Η Εκκλησία αποτελεί την έκφραση της κοινωνίας, αφού είναι ο χώρος όπου πραγματώνεται και βιώνεται η κοινωνία μεταξύ ανθρώπων και Θεού η και των ανθρώπων μεταξύ τους. Έτσι η Εκκλησία δεν αντιμετωπίζει τον άνθρωπο ως μονάδα, αλλά πάντοτε ως πρόσωπο. Πρόσωπο μοναδικό και ανεπανάληπτο, αλλά πάντοτε πρόσωπο, αφού αποτελεί κοινωνικό ον το οποίο στο πλαίσιο της κοινωνίας μπορεί να γνωρίσει τον εαυτό του. Κατά συνέπεια για την Εκκλησία μια υγιής ανθρώπινη φύση, θα πρέπει απαραιτήτως να είναι ικανή να ανταποκρίνεται στην έννοια της κοινωνίας. Ο εγωισμός πάλι αποτελεί την μοναδική αιτία της αμαρτίας, που αποξενώνει τον άνθρωπο από τη φύση του και τον υποβιβάζει από πρόσωπο σε μονάδα. Πίσω λοιπόν από την αγωνία της Εκκλησίας, να οδηγήσει τον άνθρωπο στην οδό της θέωσης, βρίσκεται η προσπάθειά της να τον μυήσει στο στοιχείο της κοινωνίας η καλύτερα, να αποκαταστήσει την σχέση του με αυτό. Ο άνθρωπος καθίσταται εικόνα του Θεού, πρόσωπο, επειδή ακριβώς μπορεί να κινείται στο πλαίσιο της κοινωνίας, αφήνοντάς την μάλιστα να φέρει και τους ανάλογους καρπούς κατά την διάρκεια της ζωής του.

Όταν λοιπόν ο άνθρωπος αποδεχθεί τον Θεό και όταν ο νόμος του Κυρίου δεν εκλαμβάνεται ως κανόνας δικαίου, αλλά βιώνεται με την θέλησή μας, μπορούμε να βρεθούμε στην κατάσταση της θέωσης. Κάποιος, για παράδειγμα, που διαπράττει έναν φόνο ενεργώντας τοιουτοτρόπως εγκληματικώς, βρίσκεται σε αντιπαράθεση με τον νόμο. Παρά τούτα ο πλείστος κόσμος δεν χρειάζεται κάποια σχετική νομοθεσία περί ανθρωποκτονίας, για να μην γίνει φονιάς, αφού είναι πεπεισμένος ότι το έγκλημα κατά της ανθρώπινης ζωής αντίκειται στο φυσικό δίκαιο. Υφίστανται άλλωστε στον δυτικό κόσμο και κανόνες δικαίου που δεν θεσπίζονται από κάποια Βουλή βάσει της πλειοψηφίας της Ολομέλειάς της, επειδή ακριβώς

έρχονται σε αντίθεση με το φυσικό δίκαιο και, ως εκ τούτου, προστατεύονται από το Σύνταγμα έχοντας μάλιστα τον χαρακτήρα της αρχής του απαραβίαστου.

15. Πρβ. Λκ 23, 43: „και είπεν αυτώ ο Ιησούς· αμήν λέγω σοι, σήμερον μετ’ εμού έση εν τω παραδείσω”.

[page_end]

Το ζήτημα που τίθεται στη συνάφεια αυτή είναι το πως μπορούμε να συνδυάσουμε την έννοια της ελευθερίας, όπως την παρουσιάσαμε, με την έννοια της υπακοής έναντι του πνευματικού πατρός η ακόμη και της Εκκλησίας, δεδομένου ότι στην παράδοσή μας η πνευματική πατρότητα η μητρότητα με την έννοια της καθοδήγησης στο πλαίσιο της πνευματικής ζωής αποτελεί έναν πολύ σημαντικό θεσμό.

Για την ορθόδοξη Εκκλησία η υπακοή έναντι του πνευματικού πατρός η της μητρός δεν αίρει σε καμία περίπτωση την ανθρώπινη ελευθερία. Η υπακοή στην προκειμένη περίπτωση έχει παιδαγωγικό χαρακτήρα και όχι υπαρξιακό. Αποτελεί έκφραση της ίδιας της ελευθερίας του ανθρώπου, να μπορεί να αφουγκραστεί έναν έμπειρο χειραγωγό, ακούραστο συμπαραστάτη και συνοδίτη αποκομίζοντας ταυτοχρόνως οφέλη από την πλούσια πνευματική του εμπειρία. Ο άνθρωπος μπορεί διά της υπακοής όχι μόνον να είναι εγγυητής του ιδίου του του εαυτού, αλλά να βιώνει και το εμείς της Εκκλησίας στο πλαίσιο της κοινωνίας της. Άρα, η επικοινωνία με τον πνευματικό πατέρα είναι η εικόνα της Εκκλησίας αυτής καθεαυτής. Είναι η κοινωνία του εγώ μου με το εσύ. Ο πνευματικός πατήρ κατανοείται βεβαίως πάντοτε ως καθοδηγητής στην εν Χριστώ ζωή [16]. Και η τελευταία λέξη, η τελική απόφαση εναπόκειται σε μας τους ιδίους. Η υπακοή έναντι του πνευματικού πατέρα έχει, όπως προαναφέραμε, παιδαγωγικό χαρακτήρα και αποσκοπεί πρωτίστως στην καταπολέμηση του εγωισμού μας. Μόνον κατ' αυτόν τον τρόπο μπορούμε να βιώσουμε την πραγματική κοινωνία με τον συνάνθρωπό μας. Άρα, ο θεσμός του πνευματικού πατρός η της μητρός δεν αποσκοπεί στον περιορισμό της ελευθερίας μας η του αυτεξουσίου μας, αλλά στο να μπορέσουμε να κατανοήσουμε το δοθέν υπό του Θεού από την δημιουργία μας και χαραγμένο στις καρδιές μας φυσικό δίκαιο. Είναι η προσπάθεια να αποχωριστούμε από την εγωιστική μας κωφότητα, για να αποκτήσουμε και πάλι μια ανοιχτή καρδιά. Για να μπορούμε να κατανοήσουμε την ελευθερία μας και την βούλησή μας, που θα ταυτίζεται με την βούληση του Κυρίου μας. Τούτο το πράγμα μπορεί να επιτευχθεί κατά την διδασκαλία της ορθόδοξης εκκλησίας, μόνον διά της μετανοίας. Η θέωση, τελικώς, δεν αποτελεί κάποια κατάσταση που μπορεί ο άνθρωπος να πετύχει αφ' εαυτού, αλλά θεωρείται πάντοτε ως δωρεά της χάριτος του Θεού.

Για να μπορέσουμε όμως να ακολουθήσουμε την οδό προς την θέωση, θα πρέπει να έχουμε την πεποίθηση που είχε και ο ληστής, ο οποίος σταυρώθηκε δίπλα στον Χριστό: ότι δηλαδή μόνοι μας δεν μπορούμε να πετύχουμε τίποτα απολύτως. Πολύ σοφά παρατηρεί ο Άγιος Μάξιμος ο Ομολογητής ότι, αφού η θέωση είναι υπερφυσική κατάσταση, μπορούμε μόνον διά της του Θεού χάριτος να την πραγματώσουμε. Επειδή δε αδυνατούμε να ενεργήσουμε μόνοι μας την θέωση, θα πρέπει, για να ενεργήσει η θεία χάρις, να καταπολεμήσουμε όλα εκείνα τα στοιχεία που δεν μας επιτρέπουν να ενωθούμε μαζί Του διά των ακτίστων ενεργειών Του [17]. Έτσι λοιπόν, η θέωση αποτελεί δωρεά και ευλογία του Θεού, αφού ο άνθρωπος δεν μπορεί να την γευθεί από μόνος του. Η συνειδητοποίηση αυτής της πραγματικότητας οδηγεί τον άνθρωπο στην αυτογνωσία. Αναγνωρίζει ότι, εξαιτίας της αδυναμίας του, πρέπει να εναποθέσει την καθόλου ζωή του στα χέρια του Θεού, με την πεποίθηση ότι το φυσικό δίκαιο δεν είναι άδικο, αλλά ενέχει την πιο αγνή μορφή δικαίου και ότι η αποδοχή του Θεού αποτελεί αποδοχή της ζωής αυτής καθεαυτής. Συνεπώς, ελευθερία και υπακοή δεν αποτελούν δύο ριζικά αντίθετες έννοιες, αλλά συνδέονται αρμονικώς μεταξύ τους, αφού η υπακοή προϋποθέτει την ελευθερία. Η ελευθερία βεβαίως μπορεί μόνον τότε να βιωθεί από τον άνθρωπο, όταν αυτός απελευθερωθεί από τον εγωισμό του, για να μπορεί, εν πληρότητι, να ζήσει την Ζωή, με την έννοια της κοινωνίας.

16. Πρβ. Αρχ. Ελισαίου Σιμωνοπετρίτου, *Η Πνευματική Πατρότητα κατά τον Γέροντα Σωφρόνιο*, εν: *Ιερά Μεγίστη Μονή Βατοπαιδίου, Γέροντας Σωφρόνιος ο Θεολόγος του ακτίστου Φωτός. Πρακτικά διορθοδόξου επιστημονικού συνεδρίου, Άγιον Όρος 2008*, σσ. 319-341.

17. Μαξίμου του Ομολογητού, *Κεφάλαια διάφορα θεολογικά τε και οικονομικά Ι*, 75, PG 90, 1209C.

(Εισαγωγικό κείμενο: Αθανάσιος Σωτ. Τζιερτζής, Ε.ΔΙ.Π. Τμήματος Θεολογίας Α.Π.Θ. -Δρ. Εκκλησιαστικής Ιστορίας. Φωτογραφίες: Νικόλαος Χαμαλίδης, μεταπτυχιακός φοιτητής Τμήματος Θεολογίας Α.Π.Θ.)